

Asia: VN/34680/2022

Lausuntopyyntö Oikeuslaitostyöryhmän alustavista toimenpide-ehdotuksista

Lausunnonantajan lausunto

1. Kommentit alatyöryhmän 1. Rikollisuus ja rikosasioiden käsittely sekä rangaistukset ja niiden täytäntöönpano ehdotuksista

Länsi-Uudenmaan käräjäoikeus suhtautuu alustaviin toimenpide-ehdotuksiin rikosprosessin osalta avoimin mielin. Rikosprosessin tehostaminen asianosaisten oikeusturvasta huolehtien aina esitutkinnasta ylimpiin tuomioistuimiin asti on erittäin tärkeää ja tarkoituksenmukaista. Käräjäoikeuksissa asianosaisten tavoittamattomuus ja passiivisuus aiheuttavat usein viivästyksiä, jotka vaikuttavat rikosprosessin joutuisuuteen ja tehokkuuteen sekä samalla myös asianosaisten oikeusturvaan ja oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Siitä syystä erityisesti sellaiset toimenpide-ehdotukset ja uudistukset, joilla ehkäistäisiin rikosprosessin pitkittymistä asianosaisten passiivisuuden vuoksi, olisivat tärkeitä. Tähän liittyen ja muutoinkin muun ohessa sakkomenettelyn, kirjallisen menettelyn, poissaolokäsittelyn ja asiamieskäsittelyn edellytysten arviointia pidetään tarkoituksenmukaisena. Menettelytapojen ja prosessuaalisten säännösten arvioiminen on ensisijaisessa asemassa tarkoituksenmukaisemman ja tehokkaamman, mutta toisaalta myös oikeudenmukaisemman rikosprosessin näkökulmasta.

Käräjäoikeus lausuu lisäksi toimenpidekohdittain lyhyesti seuraavan.

1. Syyttäjien resurssien lisääminen esitutkintavaiheeseen on sinänsä pohdinnan arvoinen asia. Ensisijaisesti tulisi kuitenkin turvata syyttäjien resurssit asioiden käsittelyyn tuomioistuimissa siten, että syyteharkinnan lisäksi jutun hoitaminen käräjäoikeus- ja hovioikeusvaiheessa olisi riittävästi resursoitu. Muuten on vaarana, että ehdotus saattaisi vähentää syyttäjien istuntopäiviä tuomioistuimissa entisestään.

2.–5. Näitä toimenpide-ehdotuksia ja niiden selvittämistä käräjäoikeus pitää hyvänä. Länsi-Uudenmaan käräjäoikeudessa käsiteltäviin asianomistajamäärältään erittäin suureen juttukokonaisuutena viitaten erityisesti toimenpide-ehdotusta numero 3 on syytä harkita vakavasti.

6. Velvollisuus loppulausunnon antamiseen esitutkinnassa kuulostaa itsekriminointisuojan näkökulmasta jossain määrin vieraalta. Samoin preklusio ylittää rikosasioissa, ainakaan prosessin aikaisessa vaiheessa. Mikäli preklusion käyttöä haluttaisiin rikosasioissa lisätä, se voisi soveltua muutoksenhakuvaiheeseen.

7. Sakkomenettelyn yksinkertaistaminen olisi tarpeen. Myös käyttöalan laajentamista tulisi harkita. Syyttäjän rooli tällä hetkellä sakon muuntovaatimuksen tekijänä on kuitenkin oleellinen.
8. Toimepide-ehdotus saattaisi lisätä kanteluita ja asianomistajasyytteitä. On myös selvää, että aikaisessa vaiheessa tehdyt päätökset ovat joka tapauksessa kanteluherkempiä.
9. Ei lausuttavaa.
10. Idea kuulostaa "villiltä". Tällainen muun ohessa verottajan käyttämä menettely soveltuu huonosti rikosasioihin.
11. Vaikka kirjallisen menettelyn edellytyksiä laajennettaisiin, suostumuksen poistamiseen kirjallisen menettelyn edellytyksenä lienee syytä suhtautua varauksellisesti.
12. Toimenpide-ehdotusta ja sen selvittämistä on syytä harkita.
13. "Lyhytmenettelyyn" käräjäoikeus suhtautuu varauksellisesti.
14. Videotallenneuudistus on jo tulossa. Käräjäoikeuksissa tapahtuvaan valmisteluun täytyisi saada velvoittavasti mukaan myös asianosaiset sekä heidän avustajansa ja puolustajansa.
- 15.–17. Näitä toimenpide-ehdotuksia ja niiden selvittämistä käräjäoikeus pitää hyvänä. Lautamiesjärjestelmää koskevat uusitukset voisi toteuttaa nopeallakin aikataululla. Tämän osalta olisi syytä selvittää myös yhden tuomarin toimivallan laajentamista, koska nimikkeeltään vakavatkin rikokset voivat usein olla oikeudellisesti yksinkertaisia.
18. Määräaikojen lyhentämistä koskeva tavoite on sinänsä kannatettava, mutta määräaikojen lyhentäminen johtaisi helposti määrääjän pidennyspyyntöihin. Käräjäoikeudessa julistettu tuomio täytyisi myös hyvin nopealla aikataululla saattaa kirjalliseen muotoon.
19. Kuten aikaisemmin on todettu, muutoksenhakuvaiheeseen jonkinlainen preklusio saattaisi sopia.
20. Toimenpide-ehdotusta ja sen selvittämistä käräjäoikeus pitää hyvänä.
- 21.–24. Ei lausuttavaa.
25. Ehdotuksen toteutuminen voisi johtaa vastaajien oikeusturvan vaarantumiseen ja mahdollisesti myös juttujen palauttamiseen.
- 26.–28. Ei lausuttavaa.
29. Toimenpide-ehdotusta ja sen selvittämistä käräjäoikeus pitää hyvänä.
30. Säännökset ovat jo olemassa. Ehkä huomion kiinnittäminen niiden soveltamiseen voisi riittää.
- 31.–33. Toimenpide-ehdotuksia ja niiden selvittämistä käräjäoikeus pitää hyvänä.

2. Kommentit alatyöryhmän 2. Siviiliasioiden käsittely, sovittelu ja vaihtoehtoiset riidanratkaisukeinot ehdotuksista

Käräjäoikeus suhtautuu alustaviin toimenpide-ehdotuksiin myös siviiliasioiden osalta myönteisesti, ja lausuu kohdittain lyhyesti seuraavan.

Toimenpide-ehdotus 34 kirjaamista ja vahvistamista koskevien hakemusasioiden siirtämisestä toiselle viranomaiselle on jatkoselvittämisen arvoinen ja tukee tavoitetta, jossa tuomioistuimien käsittelee vain sellaisia asioita, jotka edellyttävät tuomioistuimen oikeudellista kannanottoa.

Toimenpide-ehdotukset 35 ja 38 ovat niin ikään kannatettavia. Velkajärjestelymenettelyä on syytä yksinkertaistaa, ja velkajärjestelylain 66 §:ssä tai konkurssilain 13 luvussa säädetyn kaltaista toimivallan delegointia olisi soveltuvin osin syytä harkita myös velkajärjestelyhakemuksen vireillepanoa edeltävään aikaan, jolloin kärjäoikeus voisi keskittyä asian ratkaisemiseen. Lisäksi olisi syytä pohtia, onko riidattomia velkajärjestelyasioita ylipäättään tarpeen saattaa tuomioistuimen käsiteltäväksi.

Muutoksenhakujärjestelmän kehittämistä koskevilta osin toimenpide-ehdotukset ovat lähtökohtaisesti kannatettavia (erityisesti kohta 36). Jatkokäsittelyluvan soveltamisen rajoittamiseen (kohta 37) laajoissa riita-asioissa kärjäoikeus suhtautuu kuitenkin varauksella. Hovioikeuden tulee nykyiselläänkin antaa jatkokäsittelylupa, mikäli ennakkopäätösperuste täyttyy. Toimenpide olisi myös vastoin sitä tavoitetta, että oikeudenkäynnin painopisteen tulee olla kärjäoikeudessa.

Tuomioistuimien tehokkuutta koskevan tavoitteen saavuttamiseksi on lueteltu useita kannatettavia menettelytapoja, jotka ovat mahdollisia jo voimassa olevan lain mukaan, kuten esimerkiksi prosessin aikatauluttaminen, mahdollisuus rajoittaa kirjelmien lukumäärää ja tuomion julistamisen lisääminen (kohta 39). Mahdollisuus tehdä suullinen sovintoesitys pääkäsittelyssä todistelun vastaanottamisen jälkeen vähentäisi työtä ja nopeuttaisi kokonaiskäsittelyaikaa ja on siten lähtökohtaisesti kannatettava toimenpide-ehdotus. Tällöin myös tarve muutoksenhauille voisi vähentyä.

Kirjallisten todistajankertomusten sallimista koskeva toimenpide-ehdotus on todistelun välittömyyden ja vastakuulustelumahdollisuuden toteuttamisen kannalta ongelmallinen. Voimassa olevan lain mukaan se on lisäksi dispositiivisessa riita-asianssa jo mahdollista, jos asianosaiset siihen suostuvat.

Ehdotus asian ratkaisemisesta pelkän kirjallisen valmistelun perusteella ilman asianosaisten suostumusta on ongelmallinen sen vuoksi, että ihmisoikeusveloitteet edellyttävät pääsääntöisesti julkista suullista käsittelyä ainakin yhdessä oikeusasteessa. Mikäli oikeus suulliseen käsittelyyn evätään kärjäoikeudessa, ei asianosaisella ole siihen mahdollisuutta enää ylemmissäkään oikeusasteissa. Toteutuessaan ehdotus kuitenkin vähentäisi sellaisia pääkäsittelyjä, joita nykyisellään joudutaan järjestämään vain sen vuoksi, että asianosainen on sitä ilmeisessä prosessin pitkittämistarkoituksessa pyytänyt.

Lähtökohtaisesti on kannatettavaa, että prosessisäännökset olisivat joustavia ja mahdollistaisivat erilaisten menettelytapojen käyttämisen ottaen huomioon asian laatu ja laajuus (kohta 40). On kuitenkin huomattava, että ilman asiamiestä prosessaavat asianosaiset aiheuttavat tuomioistuimelle merkittävää lisätyötä. Kuluttajariitalautakunnan merkityksen vähentämiseen kärjäoikeus suhtautuu varauksella (kohta 41).

Oikeuspaikkasäännösten muuttamista koskevat toimenpide-ehdotukset (kohta 44) ovat pääosin hyviä ja kannatettavia käsittelyaikojen lyhentämiseksi ja työmäärän jakamiseksi tasaisemmin kärjäoikeuksien välillä. Myös juttujen priorisointien arviointi kokonaisuutena on enemmän kuin tarpeellista (kohta 45).

Toimenpide-ehdotukset tuomioistuinsovittelun käytön lisäämiseksi (kohta 46) ovat kannatettavia ja pääosin mahdollisia toimintakulttuurin muutoksella. ”Konfliktidiagnoosipalvelua” kärjäoikeus pitää kuitenkin tuomioistuimen asema huomioon ottaen ongelmallisena, samoin jo kustannussyistäkin

sitä, että tuomioistuinsovittelussa hyödynnettäisiin asianajajia. Sovittelun säätämistä pakolliseksi tietyissä asiaryhmissä on kannatettavaa selvittää (kohta 47).

Huoltoriitojen osalta toimenpide-ehdotukset ovat hyvin kannatettavia (kohdat 49–57).

Oikeudenkäyntikulujen ja kuluriskin pienentämiseksi esitetyt toimenpide-ehdotukset (kohta 58) ovat kannatettavia. Toimenpiteet, etenkin tuomioistuinmaksun periminen ja sen asettaminen oikeudenkäynnin aloittamisen edellytykseksi prosessin alussa, tulisi oikeuden väärinkäytön estämiseksi toteuttaa niin nopeasti kuin mahdollista (kohta 59).

Ehdotus laatumittariston luomiseksi ja tuomioistuimen toiminnan johtamiseksi sen perusteella kuulostaa ensi lukemalta sinällään hyvältä (kohta 61). Objektivisen ja aidosti hyödynnettävän laatumittariston luominen lienee kuitenkin mahdotonta.

Asiamiespakko ja erityisesti avustajien asiantuntemukseen kohdistuvat kriteerit ovat harkitsemisen arvoisia toimenpiteitä (kohta 62), koska avustajien ammattitaidossa on nykyisellään erittäin suurta vaihtelua.

Teknologiaa ja tekoälyä koskevat toimenpide-ehdotukset (kohdat 63–65) ovat innovatiivisia ja ennakkoluulottomia, ja erityisesti tuomareiden etäosallistumismahdollisuutta on tietyissä tilanteissa edistettävä. On toivottavaa, että tulevaisuudessa voitaisiin myös hyödyntää tekoälyä esimerkiksi kääntämisessä ja oikeuslähteiden etsimisessä.

Sen sijaan ehdotus, jonka mukaan asianosaisilla on halutessaan mahdollisuus saada automaattisen päätöksenteon avulla syntynyt ratkaisusuositus ennen asian saattamista tuomioistuimen arvioitavaksi, on ongelmallinen jo siitä syystä, että tekoälyn luoma ratkaisu ei ole oikeuslähteeksi eikä se voi sitoa tuomioistuinta. Täysin digitalisoitu prosessi, jossa kanteen nostaminen tuomioistuimessa on mahdollista täyttämällä lomake internetissä, saattaa puolestaan asettaa vireillepanokynnyksen liian matalaksi. Ja ajatus siitä, että tekoäly osaisi varmistaa, että kanne ja vastaus täyttäisivät lain asettamat vaatimukset, vaikuttaa ainakin tällä hetkellä mahdottomalta.

3. Kommentit alatyöryhmän 3. Hallinto-oikeudelliset asiat ja erityistuomioistuinasiat ehdotuksista

-

4. Kommentit alatyöryhmän 4. Oikeudellinen neuvonta ja avustaminen ehdotuksista

-

5. Kommentit alatyöryhmän 5. Täytäntöönpano ja Ulosottolaitoksen toiminta ehdotuksista

-

6. Kommentit alatyöryhmän 6. Hallinto-, henkilöstö- ja koulutusasiat ehdotuksista

Alatyöryhmän 6 esittämät toimenpide-ehdotukset ovat lähtökohtaisesti hyviä ja kannatettavia. On kuitenkin huomattava, että näidenkin ehdotusten toteuttaminen vaatii aikaa ja resursseja. Muuten on vaarana, että erilaisia projekteja ja selvityksiä käynnistetään ilman, että niiden huolelliseen ja tavoitteelliseen läpiviemiseen on käytännössä mahdollisuuksia. Lopputuloksena tällöin on usein loputon määrä erilaisia raportteja, jotka eivät johda tavoiteltuihin ja toimiviin lopputuloksiin.

Kaikissa oikeushallinnon kehittämishankkeissa on myös muistettava eri toimijoiden asema osana oikeuslaitosta. Tästä on esimerkkinä mainittava yhteiset toimitilat ja -konseptit, jotka pahimmillaan

johtavat siihen, että suuri yleisö ei enää ymmärrä ja havaitse esimerkiksi tuomioistuinlaitoksen riippumattomuutta ja sen perustavanlaatuista merkitystä.

7. Muita huomioita Oikeuslaitostyöryhmän alustavista toimenpide-ehdotuksista

-

Lahtinen Ilkka
Länsi-Uudenmaan kärjäoikeus - Lausunnon ovat valmistelleet
kärjätuomari Emma Hakala-Manninen ja kärjätuomari Anne Kangas